

SKRIVA FRITT – MEN FÖR VEM?

MINORITETSSKRIVANDETS ETIK OCH FÖRFATTARENS ANSVAR

SEBASTIAN LÖNNLÖV

Som författare brottas jag just nu med ett monstruöst manus, som aldrig riktigt vill få form och bli klart. När någon frågar hur det går brukar jag klaga över att det är svårt att skriva en roman – mycket svårare än de fackböcker jag tidigare har publicerat. Klivet in i det skönlitterära skrivandet är stort, men det är inte bara därför det har blivit en sådan kamp att komma någon vart.

Jag brukar beskriva min framväxande bok som en utvecklingsroman om en transman, och som en författande transperson som skriver om en fiktiv transkaraktär brottas jag inte bara med själva textmassans mängd av tecken, utan också med frågor som jag skulle vilja beskriva som etiska. Många av dem handlar, i grund och botten, om *vem* jag skriver för. Vem riktar jag mig till, och vilken roll spelar det? Ingen alls, eller en hel del?

Vissa av de frågor jag ställer mig är mer praktiska, relaterade till hur jag skriver och vilka ord jag väljer. Hur förändras boken ifall mitt tilltal främst riktar sig till någon som inte behöver få saker förklarade för sig? Vilka följder får det för begripligheten, för karaktärsskildringen, för hela berättelsen?

Andra frågor är större. Kan jag i skrivandet stå fri från de majoritetsblickar som ständigt påverkar mig i livet bortom skrivbordet? Kan jag rentav, med

Corresponding author email: sebastian.lonnlov@lir.gu.se

Copyright: © 2025 The author(s). This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution 4.0 International License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), allowing third parties to copy and redistribute the material in any medium or format and to remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially, provided the original work is properly cited and states its license.

Citation: *Tidskrift för genusvetenskap* 45 (2-3): 139–153

<http://dx.doi.org/10.55870/tgv.v45i2-3.14377>

skrivandet som hävstång och verktyg, *skriva* mig fri från dem? Vilka etiska bottnar gömmer sig under allt detta – och vilket ansvar har jag som författare? Har den som skriver om minoriteter ett annat, utökat ansvar, eller inget alls? Och kan det skada skrivprocessen att tänka alltför mycket på sitt eventuella ansvar?

Det är sådana frågeställningar jag vill vrida och vända på i den här texten, på essäns prövande sätt som inte nödvändigtvis strävar efter tydliga svar. När jag har uttalat dem högt, framför allt inom ramen för olika skrivarkurser, har jag upprepade gånger fått höra att jag bara begränsar mig själv genom sådana sätt att tänka. Det mått av irritation som frågorna visat sig väcka har dock bara gjort mig än mer intresserad av att ställa dem.

Jag är heller inte ensam om att göra det; skrivandets ansvar har stötts och blötts av många före mig. Jag tror ändå att det behöver bearbetas igen, ur just det här perspektivet, och jag föreställer mig att det finns andra därute som också brottas med liknande dilemman, vare sig de skriver eller verkar på andra sätt och oavsett vilka minoritetserfarenheter de försöker förmedla. Den här texten riktar sig framför allt till dem: personer som funderar kring sitt eget tilltal och vem de egentligen vänder sig till.

Den tänkta läsaren

Utöver frågor om ansvar har jag också märkt att frågor om tilltal och målgrupp kan uppfattas som provocerande av många författarkollegor – åtminstone de som inte skriver för barn, eller för andra tydligt avgränsade läsarskargar, till exempel dem i behov av lättlästa texter. Det verkar inte anses riktigt finlitterärt att alltför aktivt förhålla sig till de presumtiva läsarna, och därför behandlas dessa som något för förlaget och marknadsföringsavdelningen att fundera på. Men vad som kommuniceras i baksidestexter och säsongskataloger är bara utanpåverk. Det är under själva skrivprocessen som författaren, genom en mängd olika och inte alltid helt medvetna val, formar textens tilltal.

Ordet *tilltal* får det att låta som att boken håller en monolog för den andäktigt lyssnande läsaren, men det handlar snarare om ett samtal, eftersom läsning är en aktivt medskapande process; författaren har bara en begränsad makt över detta möte (se till exempel Leandroer 2025). Vem en bok helst och mest vill tala med påverkar inte vem som faktiskt kommer att öppna den, men avgör ändå vilka förutsättningar de presumtiva läsarna får.

Om jag enbart skriver utifrån min egen begreppsvärld och aldrig förklarar den närmre, kommer läsare som inte redan delar samma förståelse och ordförråd att lämnas utanför. Jag minns precis hur kryptiskt mycket var för mig, när jag en gång i tiden började läsa om trans på olika hemsidor och forum. De bildade en helt egen språkvärld och jag behövde genomgå en mödosam inlärningsprocess

för att sluta känna mig uteläst. Samma engagemang som jag behövde lägga ner på att alls försöka förstå mig själv kan jag knappast avkräva någon som bara vill läsa en bok.

Samtidigt kan Johannes, som är både huvudperson och berättarröst i min bok, inte förväntas tänka, känna och resonera på ett sätt som är helt begripligt för någon som aldrig har varit i närheten av allt det han själv genomlever: könsdysforiutredningen och den efterföljande transitionen. Nog finns det andra erfarenheter som kan hjälpa läsaren att leva sig in i Johannes – liknande känslor och tankar som dem han har kan ju väckas även av andra förtryck, sorger, kamper och gemenskaper – men det finns också specifika detaljer som nödvändigtvis kommer att skilja sig åt och sätta sin prägel. Det jag som författare behöver bestämma mig för är i vilken mån jag ska förklara och tolka både hans inre processer och de yttre ramverk, medicinska såväl som juridiska, som omgärdar en transition.

I *Dagens Nyheter* skriver Bengt Ohlsson (2020) om filmen "Min pappa Marianne" (som han inte har sett och inte vill se) att han inte vill bli uppfostrad, inte vill att konsten ska behöva vara uppbygglig. Jag förstår honom – och jag vill inte heller behöva uppfostra Bengt Ohlsson. Men skulle han förstå det jag skriver om, ifall jag inte smög in pedagogiska förklaringar här och var?

Å ena sidan vill jag att boken ska vara tillgänglig och läsvärd för alla sina potentiella läsare. Å andra sidan längtar jag efter att slippa förenkla och förklara, att bara få strunta i de inte redan insatta. Inte behöva vara pedagogisk, inte kräva av texten att den ska fylla någon annan nytta än den att förmedla en enda berättelse.

Går det verkligen att skriva fritt, neutralt och allmängiltigt om liv som faller så mycket utanför normen att normen inte förmår förstå dem – åtminstone inte på deras egna villkor?

Blickar och begriplighet

Silas Alik i utgår, i essän "Våra berättelser ska inte avbrytas" (2020), från de ögon som riktas mot både transkroppar och transtexter och skriver: "Hur får jag bort deras blickar från min kropp? Hur får jag bort deras blickar från mina texter?" En transförfattare som publicerar sig bjuder ju in dessa blickar, vare sig hen vill eller inte, och Alik fortsätter: "Jag vet inte varför jag förväntas ha förtroendet att ge mina texter till sådana ögon". Vid omläsningen av en av sina egna texter frågar sig Alik vem som är textens tänkta läsare och hur det påverkar själva texten: "Ingenting i den visar på att jag försökt skriva direkt till dem som förstår. Allt i texten visar på att jag förklarar för dem som ändå inte vill förstå, men ändå kommer att fortsätta ställa frågor" (Alik 2020).

Jag läser Alikis essä när jag som mest funderar över samma saker. Trots att jag egentligen helhjärtat håller med om den trevande slutsats som Aliki landar i – att berättelserna om trans inte får ta för mycket hänsyn till den tänkta läsaren, som ställer frågor och ber om förklaringar – har jag svårt att i min skrivpraktik verkligen tillämpa den.

Med begreppet ”cisblicken” fångar Wendel Strömbeck, i seriezinet *Error i cisblicken* (2014), väl den där frustrerat jagade känslan av att vara uttittad av hela världen. Att alltid bli till i och bedömd av andras ögon. Att känna sig som en zebra på ett zoo, någon som vem som helst kan kommentera, peka på och ha en åsikt om. Någon som aldrig kan komma undan sina ränder. Jag vill visserligen inte behöva bry mig om den tänkta cisläsarens och dennes blick – i alla fall inte alltför mycket. Samtidigt har jag ett både egoistiskt och altruistiskt intresse av att cispersoner ska få större förståelse för trans och inser förstås att min bok skulle kunna vara en del av det.

Hur tydlig eller otydlig en berättelse blir beror inte bara på den som för pennan, utan också på läsarens förförståelse. Olika cis- och transläsare kan förvisso uppvisa en stor spridning vad gäller förförståelse om olika begreppsapparater och andra bagage de har med sig, men vissa ord och scener är ändå lättare att förstå för den som själv har befunnit sig i närheten av det Johannes upplever.

Även textens trovärdighet, som är något helt annat än dess realism, påverkas av vilka erfarenheter den speglar. En text kan beskriva händelser som rent faktiskt har ägt rum, utan att framstå som ett dugg trovärdig. Och som transperson vänjer man sig snart vid saker som tidigare inte varit tänkbara. Till exempel börjar man snart lägga märke till den utsträckning i vilken vi människor könar varandra – något som är lätt att bortse ifrån när det inte hela tiden blir fel och gör ont. Dessutom blir man snart varse det oförblommerade sätt på vilket människor omkring en, både bekanta och främlingar, ställer alltför närgångna (eller bara alldeles för många) frågor. Antagligen är man också med om en hel del upplevelser av det mindre angenäma slaget: alltifrån rena trakasserier till välvilliga felsteg och nyfikna barn. Den mer eller mindre subtila utsatthet som kan sammanfattas med begreppet minoritetsstress sätter sina spår, både psykiskt och fysiskt (se till exempel Bränström 2018; Linander med flera 2019; Lundberg med flera 2022).

Dessa vardagliga, praktiska erfarenheter av att avvika var något jag inte fullt ut kunde föreställa mig själv innan jag själv började presentera mig som transperson. För någon som inte själv har behövt uppleva dem framstår de högst sannolikt som överdrivna, och det är också något jag har märkt när jag har låtit personer med olika bakgrunder läsa mitt manus.

Hur ska jag värdera en kommentar om just textens trovärdighet, från någon som antagligen inte skulle tycka att mitt liv är särskilt realistiskt? Hur kan jag skriva på ett sätt som jag kan stå för, som är trovärdigt i den verklighet jag själv känner till, men som samtidigt också övertygar en läsare med helt andra erfarenheter om att det faktiskt är just så som livet och världen kan gestalta sig? Och hur ska jag lyckas med detta utan att hemfalla till det alltför förenklade, rentav klichéartade?

Komplexitet och stereotyper

En etisk fråga som ofta lyfts när det handlar om minoritetsperspektiv är ifall person x får skriva om ämne y. Det har gällt trans, som i debatten om John Boynes *Min bror heter Jessica* (2020), men i än högre grad ras och etnicitet, till exempel i kontroverserna kring Jeanine Cummins *Amerikansk jord* (2021). Att båda exemplen är anglosaxiska är symptomatiskt, för den svenska debatten har snarast varit ett svagt eko av den anglosaxisk-amerikanska.

För mig har frågan alltid framstått som felställd, för i ett samhälle med tryck- och yttrandefrihet *får* vem som helst förstås skriva i princip vad som helst om vem som helst – men om hen väljer att skriva om en minoritetsgrupp får hen också vara beredd på att alla individer i den grupp som avbildas kanske inte känner igen sig eller uppskattar skildringen, vare sig författaren själv ingår i gruppen eller inte.

I stället för att fastna vid *vem* som får, kan, ska eller bör skriva en viss text menar jag att det vore mer produktivt att fråga sig *hur* trans – och andra minoritetserfarenheter – skildras i den specifika texten. Har författaren, om hen skriver ur ett utifrånperspektiv, satt sig in i ämnet och klarat av att skildra det, med precision och originalitet och utan att falla ner i några populärkulturella fällor? Utan grundläggande kunskaper kan det vara svårt att undvika dels slarviga faktafel, dels utslitna klichéer.

Hur felaktig bilden kan bli visar Maria Hymna Ramnehill, som – förutom att ge en utförlig beskrivning av olika litterära och populärkulturella narrativ om transkvinnor – även sammanfattar läget i två koncisa meningar:

Att cispersoner älskar berättelser om transpersoner är inget nytt. [...] Det som inte heller är något nytt är att många transpersoner har en helt annan syn än cispersoner på vad som är rimliga skildringar av transefarenheter, och vad som bara är objektifierande och exploatering (Ramnehill 2016: 23).

Att kontroverser uppstår i relation till så kallade utsatta grupper är förstås ingen tillfällighet. Skildringar av 'de andras' lidande är både svåra och känsliga, särskilt

som de oftast skrivs utifrån välvilja och empati, men ändå inte alltid träffar riktigt rätt. Cummings bok, som jag nämner ovan, har exempelvis anklagats för att vara "trauma porn" (se till exempel Zaragoza 2020). Mara Lee beskriver berättelser om, och bilder av, andras lidande som en riskabel balansakt längs med gränsen till den rena konsumtionen: "Det kan tippa över när som helst. Det är först efteråt som vi vet – om någonting fick verka, eller tvärtom pakerades till en vara" (Lee 2014: 84).

Jag kan bli både trött på och irriterad över skildringar som vidareförmedlar något jag direkt igenkänner som stelnade stereotyper och trötta klichébilder, vare sig det är en transperson eller en bibliotekarie som skildras. Är det något jag verkligen skriver under på, i relation till skrivandet, så är det att den som skildrar är skyldig att undvika förenkling, schabloner, stereotyper; den som skildrar är skyldig att sträva efter komplexitet. Samtidigt tvivlar jag på att det alls går att skriva, eller tänka, utan att skrämmande ofta upprepa stereotyper och vidareförmedla klichéer.

Stereotypa karaktärsskildringar kan fungera som snabba och effektiva lösningar, eftersom läsaren snabbt känner igen sig och vet vad som kan förväntas, men blir förstås sällan bra. När det handlar om just en 'utsatt grupp' får alla läsare som råkar tillhöra den dessutom bara ännu en bok de inte kan känna igen sig i. *Innan du har upplevt att inga böcker riktigt speglar dig gör du bäst i att inte döma dem som desperat letar efter sådana speglar.*

Minoritetsskrivandets s(v)årigheter – och möjligheter

Nino Mick (2022) tar, i tidningsartikeln "Själv censur är transpersoners modersmål", avstamp i det jag försökt formulera ovan: behovet av att skriva "berättelser som majoriteten begriper" (Mick 2022). Problemet, menar Mick, är att för den som helt undviker klichéerna "finns det ingenting som kan sägas", eftersom det som ändå kan sägas inte bara skulle bli obegripligt, utan katastrofalt feltolkat av så gott som alla läsare.

Alla dessa osagdheter, all den ambivalenta komplexitet som måste tigas ihjäl, beror i sin tur på att "det för en transperson knappast finns privata upplevelser" (Mick 2022). Den som försöker skriva om trans är, menar Mick, ständigt omgiven av "offentlighetens berättelser om oss", och särskilt i tider av häftig transdebatt finns det "starka incitament för att curera sin historia, berätta det som är i linje och tåga om det som sticker ut". Incitament som inte bara påverkar själva berättelsen, utan också "vad man kan tänka, om sig själv och sitt liv" (Mick 2022).

Just här vilar kanske den allra största svårigheten för den som vill försöka skriva något sant, om sig själv eller om något som den har en viss erfarenhet av: att även själva tänkandet och kännandet är omgärdat av hinder. Givetvis har

ingen full insikt i sig själv. Bitvis är det nästan lättare att blicka in i andra, och tro sig veta något om dem, än att verkligen begripa sina egna bevekelsegrunder. Vad man gömmer undan, även för sig själv – och varför.

Jag skulle vilja skriva om Johannes utan att alls behöva förhålla mig till samhällets besatthet av transpersoner som ångrar sig, som är förvirrade, som är för många, som är för mycket. Men jag kan inte komma undan vare sig min omgivning, min samtid eller mig själv. Jag lever och skriver i en tid när transpersoner – med Tomas Hemstads ord – ”diskuteras som en teori, ett språkligt fenomen snarare än personer som *är*” (Hemstad 2020: 32).

I sin avhandling knyter Mara Lee frågan om författares ansvar till performativitet: eftersom yttranden är handlingar som förändrar och förvandlar världen omkring sig, och *”som i grunden förmår förvandla jagets relation till Andra”*, blir ansvaret för vad som yttras så pass viktigt (Lee 2014: 11, min kursivering). Den brittiska poeten Harry Josephine Giles (2024) skriver mer hoppfullt, och mycket mindre akademiskt, om språkets performativa potential i relation till trans: *”We make ourselves through words”*. Även Giles är helt på det klara med den förvandlande kraften, men då mer som potential än som fara: *”Writing the world in a trans way changes that world”*. Den speciella styrka som just transpersoners skrivande har, enligt Giles, kopplar hen till transitionsupplevelsens bitvis magiska inslag:

When there aren't the words to describe your desires, you have to write yourself into being. Transition is a glittering act of selfauthorship: the choice to write your name newly into the world, to take the shattering experiences you've been given and reassemble them into a stranger, sharper story. (Giles 2024)

Giles korta text väcker mitt hopp och får allt att kännas en aning lättare – i alla fall för stunden. Inte bara för att anslaget är så pass positivt, utan också för att *”selfauthorship”* är den vackraste motsatsen till *”selfcensorship”* jag kan tänka mig, och för att *”a stranger, sharper story”* är en så precis beskrivning av vad jag allra helst skulle vilja åstadkomma i mitt skrivande.

En annan passage i Giles text får däremot tvivlen att växa igen. Hen skriver om att transitionen inte är *”the conclusion of the plot of life”*, bara *”a point of departure”*, eftersom det nya språk som transidentiteten tvingat en att uppfinna är en fråga, inte ett svar. Giles påminner mig därmed om att en berättelse om trans aldrig slutar när transitionen är klar, och ändå är det just det jag själv gör i min berättelse om Johannes. Det var inte planen från början, tvärtom var jag enormt mån om att visa att könet bara är en liten del av en människas identitet, men det fanns så mycket att säga bara om transitionen att allt det andra inte fick plats.

Praktiska hänsyn, till exempel hur lång en bok förväntas vara, kan definitivt stå i vägen för den ansvarsträngande författaren. För några år sedan skrev jag en erotisk novell till antologin *Hetare* (Lönnlöf 2018), med två transmän i centrum. Jag insåg snart att den bild jag valde att ge skulle bli den hittills enda svenska skildringen av två kroppar som likar min, och hur de kan interagera sexuellt med varandra. Jag hade bara sextusen tecken på mig. Jag hade behövt en hel bok.

Ansvarskänslor och författarmallar

Samma slags såriga dubbelheter inför skrivandets frågor och fällor som jag själv känner, och som Silas Aliko och Nino Mick har beskrivit, diskuteras i en artikel av Valerie Kyeyune Backström (2020). Hon samtalar där med författarkollegorna Kayo Mpoyi och Judith Kiros, utifrån frågan: "Hur förhåller man sig som svart författare till vithetens villkor i Sverige?" Den specifika frågan är alltså en annan, eftersom den handlar om rasism i stället för om cisnormer och -blickar, men beröringspunkterna kring frågor om ansvar är ändå många.

Går det, frågar sig trion, att skriva på svenska och ges ut av ett svenskt förlag, men ändå hitta en form och en berättelse som inte helt igenom har färgats av den västerländska litterära traditionen? Är "premissen för att skriva i denna värld" att också anpassa sig, till de läsningar som förläggare och litteraturkritiker förmår göra? Majoritetsläsarna är ju inte bara i majoritet när texten väl har blivit en vara i bokhandeln. Innan dess ska den ha övertygat ett förlag om sitt värde, både som litterär text och säljbar produkt (Kyeyune Backström 2020: 6).

En passage i detta samtal slår an särskilt mycket hos mig: när Kayo Mpoyi beskriver sin rädsla för att råka skriva något som sårar svarta, eller som vita kan använda för att försköna kolonialismen (Kyeyune Backström 2020: 7). Även Judith Kiros talar om "ansvarskänslan, som man känner när vi är så få som får berätta" (Kyeyune Backström 2020: 6). Det är då tilltalet, med Kiros ord, lätt blir antingen förskönande eller svartmålande, eftersom det främst "vill göra politiska poänger inför en vit publik". Och för den som inte har lyckats stöpa sig själv "i det språket, den formen" som världen kräver – för den som inte går med på att bli "en svart författare" i en "svensk författarmall" – är vägarna så gott som stängda, eftersom "så många utesluts" (Kyeyune Backström 2020: 7). Kanske leder det till att de riktigt spännande texterna antingen aldrig skrivs, eller aldrig sprids och når ut – åtminstone inte bortom en begränsad krets.

Det här ansvaret, som jag ser en parallell till i mina egna brottningsmatcher med skrivandet, är på samma gång omöjligt att axla och omöjligt att helt bortse ifrån. En ständig sten i skon. En annan gemensam nämnare mellan olika former av minoritetsskrivande är det beroende av att förhålla sig till majoriteten som

trion diskuterar. Oavsett vilken minoritetsgrupp det handlar om kommer den sannolikt inte att vara särskilt väl representerad på vare sig förlagen eller tidningsredaktionerna, och de allra flesta av de potentiella läsare som boken sträcker ut sig till kommer också att befinna sig mer eller mindre utanför de erfarenheter som skildras. Minoriteterna kan helt enkelt aldrig komma undan majoriteten.

Det fria författandets fallgropar

Hur stor roll spelar egentligen min omedvetna vilja att framställa minoritetsperspektivet på ett visst sätt, antingen för att tillfredsställa majoriteten eller minoriteten? Och vilka negativa effekter kan det tänkas få att som författare tänka för mycket i termer av ansvar, i stället för att vara 'fri' i sitt skrivande? Mara Lee, som talar om ett "(est)etiskt ansvar", skriver om hur konflikten mellan risk och ansvar aktualiseras "i den intressantaste konsten", samtidigt som "åläggandet av påbud har väldigt lite med poesi att göra, hur etiskt och politiskt akuta de än må vara" (2014: 26, 83). Och hon har förstås helt rätt, men hur ser det ansvar ut som inte bara är estetiskt eller etiskt, utan både och?

Författare framställs gärna som ensamma genier, avgränsade från resten av världen och med skyldigheter bara inför den specifika text som för tillfället håller på att växa fram. Men vi som skriver är förstås lika mycket samhällsvarelser som alla andra. Vi är delar av täta nätverk som bygger på både hänsyn och hänsynslöshet. Vi borde kunna skriva högoktanig litteratur utan att helt ge avkall på ömheten för, eller omsorgen om, andra människor. Mjukhet och värme kan också göra texter läsvärda. Samtidigt måste omsorg inte bestå av att stryka medhårs eller att bekräfta det redan sedda och kända – och en dålig bok kan vara hur välvillig som helst, men ändå en ren plåga att läsa.

Gamla testamentets Predikaren talar, i verserna 3:1–8, om att det finns en tid för allt: "[E]n tid att plantera, en tid att rycka upp, en tid att dräpa, en tid att läka, en tid att riva ner, en tid att bygga upp, en tid att gråta, en tid att le" (Gamla testamentet, 2000), och så vidare, och så vidare. Som parafras på denna bibliska passage skulle jag vilja hävda att det finns plats för böcker som rycker upp och river ner, för böcker som läker och bygger upp, för böcker som får läsaren att gråta och sörja, le och dansa. Det finns behov av böcker som bits och äter sina läsare hela, men också för dem som tar i hand – och tar om hand.

Det är lätt att kokettera med att pennan är ett vapen, starkare och skarpare än svärdet, men det finns verkligen något lätt våldsamt över det sätt på vilket vi allihop benämner och beskriver världen. Väljer vad som ska ingå och utgå. Hur saker ska framstå. Vem som är ond och god. Och i författarens fall: vilka karaktärer som ska leva eller dö, blomstra eller gå under. Vilka delar av den ursprungliga textmassan som aldrig ska nå någons ögon.

Originalcitatet bakom det ofta traderade författarmottot ”kill your darlings”, myntat av Sir Arthur Quiller-Couch, var faktiskt ännu grymmare: ”Murder your darlings!” (1916: 235). Virginia Woolf kom åt en liknande nerv när hon, i ett tal hållet 1931, menade att den kvinnliga författaren inte kan skriva utan att först döda den ängel, ”the Angel in the House”, vars vingar ständigt kastar skuggor över den oskrivna sidan.

Denna ängelnärvaro är en metafor för medvetenheten om att den kvinna som tar till pennan måste ljuga, charma, blidka, och framför allt inte säga sanningen om sådant som ”human relations, morality, sex” (1974: 238). Quiller-Couch talar om den svåra konsten att stryka just de partier i en text som man själv älskar, Woolf om att döda den del av en själv som vill – men inte alltid kan – leva upp till andras förväntningar. Själv behöver jag kanske främst döda min medvetenhet om andras blickar.

Utopier, dystopier och självcensur

Författaren Anna Ahlund skriver ofta om hbtqi-personer och har medvetet valt att skapa utopiska, snarare än realistiska böcker (Ahlund 2016, 2017, 2020). Därmed kan hon, i normkreativ anda, göra något helt annat än att bara reproducera – och samtidigt förstärka – status quo. Även i den queera litteraturens historia går det att se en sådan rörelse, bort från den tragik som tidigare var näst intill obligatorisk. Femtiotalets skildringar av olyckliga bögar och flator som tar sitt liv var inte främst ett försök att skildra verkligheten, även om den förstås kunde vara nog så svår, utan ett sätt att avskräcka läsaren från att själv gå i samma riktning som bokens förtappade karaktärer (Borgström 2016: 211; Lönnlöv 2022: 18–19).

Alla skildringar av queera liv kan inte bestå av förälskat fågelkvitter och självklar stolthet, men det är ändå en enorm befrielse för mig som läsare att det olyckliga slutet idag – om det alls dyker upp – brukar handla om att huvudpersonens kärlek inte var besvarad, snarare än om att hen tar sitt liv. Som författare känner jag mig mer ambivalent. Min bok är ganska sorgsen, och jag vill att den ska få vara det, men undrar ändå vad den sorgen egentligen säger – och vad jag själv säger, genom den.

Samtidigt vet jag inte hur jag skulle kunna säga något annat, ens om jag kände att jag borde. Nog finns det eufori i livet som transperson, och de tillfälliga starka lyckokänslorna som jag själv förknippar med min transition har jag gjort mitt bästa för att fånga. Men jag tror inte att livet i stort är särskilt utopiskt och euforiskt, vare sig för trans- eller cispersoner.

I romanen ger jag en negativ bild av könsdysforiutredningen – något annat vore inte möjligt. Jag kan inte beskriva en sådan utredning som annat än

klaustrofobisk och integritetskränkande. Jag önskar att jag i stället kunde ge hopp till de läsare som ännu inte har nått dit, men den vägen är för min del helt stängd. Jag kan absolut låta andra transkaraktärer i boken vara positivt inställda till utredningen, men jag varken kan eller vill skriva fram en sådan attityd hos min huvudperson.

Det finns, med Nino Micks ord, en överlevnadskuld – man ”vill inte sabotera för de som fortfarande väntar” (2022: 4), särskilt inte i de mångåriga köer som numera föregår både könsdysforiutredning och könsbegränsande behandling. Och när livet bara består av att vänta är det, som Clara Cronhielm skriver när hon till slut har fått en efterlängtnad operation, ”lätt att gå sönder” (2025). Just nu, när de rättigheter som svenska transpersoner hittills har uppnått framstår som akut hotade – trots smärre framsteg, som den nya könstillhörighetslagen – uppstår också en lättförståelig tendens att sluta leden och försvara det transmedicinska ramverk som, trots alla sina brister, är livsviktig för så många.

Samtidigt är det, som Mick sätter fingret på, ”inte transpersoners plikt att tåla om sina upplevelser för att skydda transvården”. Även om vi går in i en sådan skönmålning med ett gott syfte, för att vi vill skydda (var)andra, gör det oss till grindvakter och bidrar till att upprätthålla ”det mentala fängelse som utredningarna och tvångsteriliseringarna byggde” (2022: 4).

En sådan slutsats kan låta definitiv och hopplös, men jag tolkar den i stället som ett avstamp och en uppmaning till att agera. Att bredda bilden av transpersoner och vidga det utrymme som finns tillgängligt för att tänka och tala om trans:

Själv censur är transpersoners modersmål. Och därför måste kampen fortsätta. Det måste gå att säga: ”Transvården skadade mig” och ”Om det inte vore för transvården skulle jag inte ha överlevt”. Och samma människa måste kunna säga dessa båda saker i samma mening. Det måste gå att säga allt som ännu inte sagts. (Mick 2022: 5)

Att det någonsin skulle gå att säga, eller ens tänka, allt som ännu inte sagts låter i mina öron som en ovanligt vacker utopi. Och alla som på olika sätt uttrycker sig, bortom det vardagliga utbytet av fraser, skulle väl knappast orka fortsätta om de inte trodde – åtminstone någonstans inom sig, åtminstone ibland – att den hägringen kan bli verklighet.

Frihet, tvivel, svek

Kan jag då, i slutänden, välja att vara konstnärligt fri? Kan jag lägga alla dessa frågor åt sidan och bara strunta i dem, som om de aldrig hade angått och drabbat mig? Jag tror på konstnärlig frihet som ett ideal, som ännu en utopi, men

jag tror också att den verklighet vi verkar i kan stå i vägen likt den ängel Woolf beskriver – och att vi måste förhålla oss aktivt till de situationer som då uppstår, vare sig vi dödar ängeln eller hittar någon annan utväg.

När det väl gäller, när något ska skapas, kan vi de facto känna oss mer eller mindre fria. Genrer, målgrupper och tematiker kommer lastade med förväntningar. Ämnen kan vara svåra att närma sig helt förutsättningslöst, beroende på vårt eget bagage. Eller tvärtom: vår brist på det bagage som får oss att känna ämnets tyngd, dess dragningskraft mot marken och djupet.

Ju mer jag tänker och skriver om mina tvivel, desto tydligare kan jag se omöjligheten i att separera det ena från det andra: kropp från text och liv från skrivande. Särskilt när ämnet är något som i så hög grad tangerar mina egna upplevelser. Känslorna och rädslorna inför texten flyter sammas med de skräckupplevelser jag bär på som transperson, och där ingår rädslan för att bli reducerad – till kropp, till trans, till annorlunda och utanför.

Att inte tas på allvar som något annat än trans. Att inte tas på allvar ens som trans, inte som man, inte som människa. Att hela tiden uppleva sin existens som hotad, möjlig för andra att diskutera och ifrågasätta, ha en åsikt om och ta avstånd ifrån. Att vara föremål för en principiell debatt om huruvida man över huvud taget finns, eller borde få finnas. Att stå i skottgluggen, att vilja gömma sig, att vilja slippa gömma sig. Att vara öppen, att synas för mycket, att avvika och avvika igen, gång på gång, från allt och alla.

När det börjar bli dags att avsluta den här essän hittar jag ett citat som jag skrivit upp i ett helt annat sammanhang, efter att ha strukit under det i Judith Kiro's debutdiktsamling *O*: "Om du kunde skriva utan att svika alla du älskar" (Kiros 2019: 33). Det borde kanske kännas skrämmande att läsa, men framstår där och då framför allt som trösterikt och befriande, för vad finns då att förlora? "Att tvivla är att skriva", hävdade Marguerite Duras (2014: 19), men för den förtvivlat frågande författaren känns det omvända minst lika sant. Att skriva är och förblir att tvivla – och kanske också att svika.

Att tänka på skrivandet som ett svek öppnar upp något oanat, något annat än allt det jag så länge har stängt in mig med, och den nya utsikten är både milsvid och bländande. Jag kan kanske inte skriva klart den här boken och vara helt igenom sann mot både ämnet, mig själv och alla de som jag, genom berättelsen, vill samtala med. Jag kanske måste svika någon – och det kanske är det min ambivalens egentligen borde sysselsätta sig med, för att det är där mina faktiska valmöjligheter står att finna.

Som utgångspunkt vill författaren göra ämnet rättvisa, men i slutänden måste hen främst göra *texten* rättvisa. Och texten rymmer inte hela ämnet, samtidigt som den inte bara rymmer, utan också kräver ett visst mått av

ambivalent komplexitet. Åtminstone om den är skönlitterär – och vill bli intressant på riktigt.

Liksom jag måste mörda mina älsklingar, och döda ängeln i huset, måste jag kanske också svika något eller någon. Frågan är vem – eller vad. Svaret lyser än så länge med sin frånvaro. Och manuset vilar fortfarande, som ett oformligt monster, på hårddisken.

Referenser

- Ahlund, Anna (2016) *Du, bara*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Ahlund, Anna (2017) *Saker ingen ser*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Ahlund, Anna (2020) *Ganska nära sanningen*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Alik, Silas (2020) Våra berättelser ska inte avbrytas. *Kontext* 5 juli 2020. <https://www.kontextpress.se/kultur/vara-berattelser-ska-inte-avbrytas/> [27 november 2025].
- Borgström, Eva (2016) *Berättelser om det förbjudna: begär mellan kvinnor i svensk litteratur 1900–1935*. Göteborg: Makadam.
- Boyne, John (2020) *Min bror heter Jessica*, övers. Anna Thuresson. Stockholm: Wahlström & Widstrand.
- Bränström, Richard (2018) *Hälsa och livsvillkor bland unga HBTQ-personer: vad vet vi och vilka forskningsbehov finns?* Stockholm: Forte: Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd.
- Cronhielm, Clara (2025) I transvårdens köer är det lätt att gå sönder. *Aftonbladet* 10 mars 2025. <https://www.aftonbladet.se/kultur/a/dRQgJj/i-transvardens-koer-ar-det-latt-att-ga-sonder> [27 november 2025].
- Cummins, Jeanine (2021) *Amerikansk jord*, övers. Molle Kanmert Sjölander. Stockholm: Bazar.
- Duras, Marguerite (2014) *Att skriva*, övers. Kennet Klemets. Lund: Ellerströms.
- Gamla testamentet (2000) Stockholm: Verbum.
- Giles, Harry Josephine (2024) 'We make ourselves through words': writing trans lives and stories. *Pan McMillan* 11 juni 2024. <https://www.panmacmillan.com/blogs/literary/writing-trans-lives-and-stories>
- Kiros, Judith (2019) O. Stockholm: Albert Bonniers förlag.
- KyeYune Backström, Valerie (2020) Vikten av sprickor. *Expressen* 4 oktober 2020.
- Leandoer, Kristoffer (2025) *Det är läsaren som skriver boken*. Stockholm: Natur & kultur.
- Lee, Mara (2014) *När Andra skriver: skrivande som motstånd, ansvar och tid*. Avhandling. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Linander, Ida, Goicolea, Isabel, Alm, Erika, Hammarström, Anne och Harryson, Lisa (2019) (Un)Safe Spaces, Affective Labour and Perceived Health among People with Trans Experiences Living in Sweden. *Culture, Health & Sexuality* 21 (8): 914–28. <https://doi.org/10.1080/13691058.2018.1527038>
- Lundberg, Tove, Wurm, Matt och Malmquist, Anna. 2022. Att göra livet (över)levbart: Transpersoners ontiska, relationella och reflekterande arbete för att skapa minoritetsro och hantera utsatthet i vardagen." *Tidskrift för genusvetenskap* 43 (1): 7–26. <https://doi.org/10.55870/tgv.v43i1.10003>
- Lönnlöv, Sebastian (2018) Allt jag vill. Ahlund, Anna och Friedner, Cina (red) *Hetare*. Stockholm: Rabén & Sjögren.
- Lönnlöv, Sebastian (2022) *Dörrar och öppningar. En kortfattad queerlitteraturhistoria*. Göteborg: Litteraturlbanken. <https://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lb-lb99907040-etext>
- Mick, Nick (2022) Själv censur är transpersoners modersmål. *Aftonbladet* 6 december 2022.
- Ohlsson, Bengt (2021) Jag värjer mig mot att bli uppfostrad som om jag gick i skolan. *Dagens Nyheter* 30 januari 2021.
- Quiller-Couch, Sir Arthur (1916) *On the art of writing*. New York: G.P. Putnam's Sons.

Ramnehill, Maria (2016) *Ett transfeministiskt manifest*. Stockholm: Atlas.

Strömbeck, Wendel (2014) *Error i cisblicken. En transPOWer-serie*. Skärholmen: Wendel Strömbeck.

Woolf, Virginia (1974) *Professions for women. The death of a moth and other essays*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Zaragoza, Alex (2020) The 'American dirt' controversy illustrates the media's thirst for immigrant trauma porn. *Vice* 22 januari 2020. <https://www.vice.com/en/article/the-american-dirt-controversy-illustrates-the-medias-thirst-for-immigrant-trauma-porn/> [25 november 2025].

Sebastian Lönnlöv

Doktorand i litteraturvetenskap och författare

Institutionen för litteratur, idéhistoria och religion

Göteborgs universitet

E-post: sebastian.lonnlov@lir.gu.se